

LEVÉLSZEKRÉNY

Hárs József írja: Érdeklődéssel olvastam a folyóirat tavalyi negyedik számában FEHÉRTŐI KATALINnak „Árpád-kori személynevek olvasatainak megbízhatóságáról” címen írott megállapításait (2001: 460—7). Ha jól értem a cikk mondandóját, azt kell leszűrni belőle, hogy a XX. század folyamán született olvasatok legalábbis nem foghatók fel örök érvényű meghatározásokként. „A nyelvtörténeti kutatások alapjául szolgáló Árpád-kori szórványok, köznevek és tulajdonnevek olvasatainak helyességéről hiteles képet talán soha nem nyerhetünk” — írja a szerző (i. h. 460).

Azt hiszem, itt az ideje annak, hogy a *Löwer* — *Lövér* kérdés megválaszolásában a sok évtizedes dogmákon megpróbáljunk túllépni. Mi ad ennek időszerűséget? Soprontól délre található a löverek (nagyobb gyümölcsösökre épült családi házak). Az ezek kialakítására vonatkozó 37/1992. (XII. 30.) számú városi szabályrendelet újrafogalmazása napirendre került. A régi hangsúlyozottan löverekről beszél. Az illetékesek ma bizonytalankodnak.

Mi a különbség lényege? Az Árpád-kori *villa luer* egy olyan falu neveként került be IV. László királyunk 1277-ben kiállított oklevelébe, amelyet a király rendelkezésére gyakorlatilag felszámoltak. Az ott lakó íjászokat (régii magyar szóval lövöket, lövéreket) ugyanis a város védelmére a falak mögé telepítették (igazság szerint már IV. Béla óta részletekben). Alapos a gyanú, hogy a falu a mai Rákóczi utca folytatásában lehetett. Ennek a vélekedésnek a megerősítése: a középkori Lebergasse helye telekkönyvi adatok alapján valószínűleg a Rákóczi utca, s arra a honfoglalás kori falura mutat, amelyet a középkori várostól nyugatra, a síkságon lévő mai Jereván lakótelep helyén 1978-ban tártak fel. (SZABÓ JENŐ, Hol volt Sopronban a Lebergasse?: Soproni Szemle 1978: 357—9, illetve Gömöri János ásatásai.)

Ezzel szemben a löverek a későbbi időkben alakultak ki, s a németiség betelepődése révén kapták a bajor eredetű *lewer* 'határdomb' elnevezésből a *löverek* nevet.¹ A pángermán törekvésnek ellenállva Bakonyi (Rábel) László árvaszéki tisztviselő, újságíró javasolta a *Lövér* nevet.

¹ A FNESz. idevágó megállapításai nem állnak ezzel szöges ellentétben, vö.: „A soproni ném. *Lewer* ~ *Loewer* [többes sz.] hn. a magyarból való, de népetimológiásan összekapcsolták a kf. *lëwer* 'domb', baj.-osztr. *Lewer* 'ua.' fn.-vel. — A *Lövérek* többes számú alakjának az a magyarázata, hogy a hn.-ból Sopronban köznévi alakult; vö. soproni ném. *Lëwer* 'kert a Lövérekben' ~ m. *löwer, lövér* 'ua.'” (2: 51, itt további irodalom is.) — A szerk.

Városon belül a városvezetőség 1933. október 8-án vezette be az *Alsó-Lövére*, *Felső-Lövére*, *lövérek* szavakat az *Alsó-Löver*, *Felső-Löver*, *löverek* szavak helyett, elfogadva az újságíró véleményét a kiejtésben is.

Ez a *lövér* azonban azóta sem ment át a köztudatba, hiszen már bevezetéskor is voltak tudósok (MOLLAY KÁROLY, MAÁR KÁROLY stb.), akik inkább a *lüer* kiejtés mellett tették le a voksot. No de a lényeg az, hogy az egyes számú falunév nem vihető át a többes számú telkekre. Sem történetében, sem földrajzilag, sem szerepében, sem nyelvtanilag. Ezért is helytelen — véleményem szerint — a Magyar Helyesírási Szótár közlése: „Lövérek (*Sopronban*)”. Így, nagybetűvel. Hasonlóképpen rossz az évtizedes hivatalos és kevésbé hivatalos gyakorlat: *Lövére*. (*Lövére körút*, *Lövére szálló* stb.) Mindezt részletesen megírtam 1997-ben, a Szülőföldünk c. Győr-Moson-Sopron megyei pályázatot díjat nyert munkámban. Később rövidebben a Magyar Nyelvőr számára, de Fábian Pál tájékoztatása szerint a szerkesztőbizottság — éppen ellenvéleménye miatt — nem fogadta el közlésre.

A szerkesztő írja: Folyóiratunk 2002/1. számában, STACHÓ LÁSZLÓ ismertetésében, a 89. lapon sajtóhiba maradt: a „Chichago” név helyesen természetesen „Chicago”. A szerző a korrektúra utolsó fordulóját nem láthatta, ezért a nyomdai begépeléskor keletkezett hiba javítására nem volt módja. Ez úton kérjük szíves elnézését.

Futaky István írja: A Magyar Nyelv 2002. első számában BALOGH LAJOS megemlékezése olvasható a 2001. október 25-én elhunyt Penavin Olgáról (116—8). A közlemény elsősorban az újvidéki egyetem volt professzorának életművét méltatja, de kitér pályafutásának főbb állomásaira is. A nekrológ ez utóbbi részében Penavin Olga felkészülésének egy döntő jelentőségű állomása — habár tudott tény — említetlenül marad, nevezetesen az, hogy egyetemi tanári kinevezését a Göttingenben megszerzett doktorátusa tette lehetővé (vö. DOMOKOS PÉTER szerk., Finnugor életrajzi lexikon. Bp., 1990. 236). Penavin göttingai leveleit ismerve módomban áll kiegészítőleg e doktorrá válás történetéről röviden megemlékezni, ami egyben azt is példázza, hogy mennyire a világpolitika függvénye volt az ötvenes évek magyar nyelvtudományának külföldi kapcsolatrendszere is.

Penavin Olga, az újvidéki Tanárképző Főiskola magyar-nyelvész oktatója, tervezett promóciója ügyében 1953 végén kapcsolatba került Farkas Gyulával (Julius von Farkassal), a göttingai Georg August Egyetem Finnugor Szemináriumának professzorával, mivel — mint írta — az akkori viszonyok között nem volt lehetősége a doktori fokozatot, a kilátásba helyezett egyetemi karrier előfeltételét Magyarországon megszerezni. Farkas professzor elvállalta a neki szánt szerepet: irányítása alatt az ideiglenesen Göttingenbe települt tanárnő megírta s 1956 elején megvédte a „Die Sprache der ungarischen Bevölkerung der Batschka (Jugoslawien)” című, 233 oldal terjedelmű disszertációját, és finnugor, valamint szláv szakon sikeres szóbeli vizsgát tett. Farkas Gyula segítő szerepe ezzel még nem szűnt meg: az újvidéki egyetem rektora 1957 januárjában Penavin tanszéki pályázatának elbírálása kapcsán szakvéleményt kért és kapott tőle, aminek eredménye a főiskolai tanárnő egyetemi tanári kinevezése lett. Az új professzor asszony 1957. július 1-jén kelt levelében köszönte meg a támogatást: „Végre megtörtént a választás. Nagyon szépen köszönöm még egyszer Professzor úr rólam adott kedvező véleményét. Igyekszem majd megfelelni a véleménynek!”. Penavin Olga hosszan tartó, gazdag tudományos munkássággal bizonyított be, hogy „megfelelt” göttingai professzora s mások beléje vetett bizalmának. A levelek pedig Újvidék és Göttinga között Farkas Gyula 1958 júliusában bekövetkezett haláláig, sőt még azután is, jöttek-mentek.

Varga Zsolt írja: Az anyagi világ tőlünk független valóság. Örök, megmásíthatatlan törvényeinek megsértéséért nagy árat kell fizetnünk. Hiába akar például valaki „lebegni”, ha kiugrik a sokadik emeletről, bizonyosan összezúzza magát. Másik példa: mivel sok vegyszert, mérget gyártottunk és szórtunk szét, nem ihatunk immár közvetlenül a nem régen még tiszta élő vizekből, hanem csak az egyre drágább vezetékes vagy palackozott vízből. Hasonló a helyzet a nyelv esetében is. Minden nyelv egy-egy külön világ, megvan a saját belső rendje, gondolkodásmódja, „lelkivilága”, mellyel sem a köznyelvnek, sem a szaknyelveknek nem szabad ellentétbe kerülniük.

Az angol szövegekben a szavak sokszor egyszerűen egymás mellé írva jelennek meg, a magyarban azonban értelmetlen szóhalmazt eredményezhet a ragtalan szavak egymás mellé hányása: „országgyűlési képviselő választás”, „UEFA kupa döntő”, „DÉMÁSZ részvény csere”, „gépjármű eredetiség vizsgálat”, „államtitkár helyettes” stb. Ugyanakkor nyilvánvalóan nem lehet cél a mértéktelen egybeírás, kötőjelezés sem. Kötőjelezésnek nagyon kell ügyelnünk arra, hogy mit írunk külön, mit egybe, és hová tesszük a kötőjelet. Gyökeresen mást jelent például az *angol tanár* (‘angol nemzetiségű tanár’) és az *angoltanár* (‘az angol nyelv és irodalom tanára’), a *kutya vendég* (‘rossz vendég’) és a *kutyavendég* (‘a vendégségbe érkező kutya’), az *országgyűlési képviselő-választás* (‘az Országgyűlésben folyó képviselő-választás’) és az *országgyűlési képviselő-választás* (‘az országgyűlési képviselők választása’), az *UEFA-kupadöntő* (‘az UEFA által szervezett kupa döntője’) és az *UEFAkupa-döntő* (‘az UEFA kupa döntője’), a *DÉMÁSZ-részvénycsere* (‘a DÉMÁSZ szervezésében folyó részvénycsere’) és a *DÉMÁSZrészvény-csere* (‘a DÉMÁSZ részvényeinek cseréje’) stb.

Sokkal célszerűbb tehát, ha a szóösszetétel erőltetése helyett egyszerűen leírjuk azt, amit mondani akarunk. Példáink esetében: *az Országgyűlésben folyó képviselő-választás* vagy *az országgyűlési képviselők választása*; *az UEFA által szervezett kupa döntője* vagy *az UEFA-kupa döntője*; *a DÉMÁSZ szervezésében folyó részvénycsere* vagy *a DÉMÁSZ részvényeinek cseréje*, esetleg *a DÉMÁSZ-részvények cseréje*. A nyereség: áttekinthetőbb, első hallásra is könnyen érthető szöveg. Az egyszerű kifejezések helyes leírásához elegendő az elemi nyelvtudás, nincs szükség arra, hogy minduntalan segédkönyveket, szabályzatokat forgassunk. Néhány szóval, toldalékkal, betűvel többet írunk le, ezt a veszteséget azonban visszanyerhetjük a hosszú, bonyolult szóösszetételek okozta fogalmazási nehézségek kiküszöbölésével. Az eredmény: noha több szót használunk, szövegünk többnyire nemcsak érthetőbb, hanem tagoltabb is.